

The identified the main reasons that hinder the introduction of gymnastics, among them - the lack of standard program workings, lack of pedagogical staff with special physical training education or low staff capacity, insufficient funding and logistical support education institutions.

Key-words: secondary, gymnasiums, schools, physical education, gymnastics, Sokolsky movement. sports and gymnastic movement.

УДК 930.2: 070.433

Л. М. Деменко

**ПОЖЕЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ КИЄВА І ЧЕРНІГОВА
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.
ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ «ПОЖАРНОЕ ДЕЛО»**

Висвітлюється діяльність формувань пожежників у Києві та Чернігові наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. за матеріалами публікацій цього періоду в спеціалізованому журналі «Пожарное дело». Дослідження містить докладну інформацію про створення, підпорядкування, матеріальне забезпечення, розбудову, поповнення штату, облаштування, навчання, страхування, роботу з гасіння пожеж Київської команди і Чернігівського товариства. Подається статистична інформація особового складу та майна формувань. Приділяється увага висвітленню шляхів фінансування пожежних організацій. Визначається низка проблем, що потребували на той час вирішення для підвищення ефективності діяльності пожежних формувань Києва і Чернігова.

Ключові слова: Київська пожежна команда, Чернігівське пожежне товариство, брандмейстер, трубник, водогін, механічна драбина, депо.

Сучасні дослідники історії пожежної справи в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. Томіленко А. Г. і Козинець О. В. [2, 8, 9] свої дослідження базували на офіційних джерелах: архівних документах, офіційних звітах товариств, монографіях. Проте, по за їх увагою залишились світлини та статті з науково-популярного ілюстрованого журналу «Пожарное дело», що містили докладну інформацію про діяльність команд і товариств різних регіонів тодішньої Російської імперії, а сьогодні України, безпосередньо на час їх існування і діяльності.

Журнал «Пожарное дело» – видання імператорського Російського пожежного товариства, що різнобічно висвітлювало стан пожежно-страхової справи в Російській імперії, до складу якої у названий період входила частина території сучасної України. Виходив журнал два рази за місяць протягом 1894–1919 рр. Мав офіційний і неофіційний відділи. В офіційному відділі друкували розпорядження, акти, повідомлення, циркуляри, накази, витяги, звіти. Неофіційний відділ розміщував портрети, групові фотографії

пожежних формувань різних регіонів імперії, малюнки та креслення, повідомлення про пожежні дружини та команди, статті про пожежну справу за кордоном, фейлетони, технічний відділ, кореспонденцію, листи до редакції.

Серед великої кількості матеріалів про пожежні команди та дружини, їх керівників, що здійснювали свою діяльність в Україні, вміщено статті, що докладно висвітлюють стан Київської пожежної команди і Чернігівського пожежного товариства наприкінці XIX – на початку XX ст., [1, 3–7] та світлина пожежних формувань [10].

Тому, метою цієї роботи є познайомити сьогоденних дослідників історії пожежної справи в Україні зі свідченнями сучасників діяльності пожежних формувань у Києві та Чернігові початку XX ст.

Київська пожежна команда

Київська пожежна команда була заснована у 50-ті рр. XIX ст. у складі чотирьох частин. Населення і величина міста були значно меншими як на початку XX ст., тобто на кожен частину припадало 30–35 тисяч мешканців. За 60 років населення Києва збільшилось майже у чотири рази, із приєднанням Солом'янки, Протасового і Кучминого ярів відповідно збільшилась і площа міста у чотири рази. А оберігати місто від пожеж залишились ті самі чотири пожежні частини.

Питання повної передачі Київської пожежної команди у підпорядкування місту було порушено Київською думою в 1906 р. На засіданні думи 30 жовтня 1906 р. постановили: уповноважити міського голову за встановленим порядком клопотати про передачу Київської пожежної команди у підпорядкування міському управлінню.

Міністерство внутрішніх справ це клопотання задовольнило. 16 квітня 1907 р. Київський губернатор повідомив про це міське управління своєю постановою і направив копію тимчасових правил облаштування Київської міської пожежної команди.

15 червня 1907 р. відбулося прийняття пожежної команди у підпорядкування місту в присутності голови, за участі членів управи і членів виконавчої пожежної комісії. Брандмайор Козловський здійснив передачу команди призначеному брандмайору С. А. Севастьянову в наступному особовому складі:

	Палацова частина	Либідська частина	Старокиївська частина	Подільська частина
Брандмейстерів	1	2	1	1
Нижніх чинів	36	43	43	40
Коней	26	28	32	32
Трубнолінійних ходів	1	1	1	1
Гідрофорних ходів	1	1	1	1

Бочкових ходів	5	5	5	6
Багрових ходів	1	—	—	—
Лінійок	—	—	1	—
Драбин механічних	—	1	1	1
Парових машин	—	—	1	1
Фургонів до парових машин	—	—	1	1

[3, с. 105]

Дума визнала важливим значення для міста та безпеки його мешканців правильно організованої пожежної частини. Чітко були розподілені повноваження: на чолі – міська управа та пожежна комісія під керівництвом міського голови, очолювати засідання комісії надається право керівнику команди, розподіл повноважень між членами управи стосовно пожежної частини доручено члену управи П. М. Плахову.

Під час ознайомлення зі станом справ у Київській пожежній команді були виявлені досить суттєві недоліки як з організації команди, так і в її технічному облаштуванні. Серед організаційних недоліків: неправильний розподіл службовців за частинами, відсутність належної трудової дисципліни, повна відсутність навчання команди правилам та навикам користування знаряддями та приладами пожежогасіння та перевірки знань та умінь.

Саме усунення цих проблем стало першочерговим завданням у першій половині 1907 р. Для цього збільшили рядовий склад команди, зробили перерозподіл людей між частинами, встановили парові машини зі спеціальними командами для їх обслуговування, обладнали для Старокиївської частини новий фургон для рукавів та машини для команди, увели в дію декілька наказів, після яких дисципліна та виправка пожежних покращились.

Відбулися зміни щодо зовнішнього вигляду пожежних службовців: сірий стрій замінили на чорний, члени команди почали виїздити на пожежі в касках, чисто і охайно одягненими; для трубників та топорників облаштували брезентові костюми, що не промокають; заважкі кожухи замінили каптанами на хутрі; для трубників у якості експерименту пошили ватяні куртки, що одягали під брезентові костюми, завдяки чому люди стали більш повороткими.

У другій половині 1907 р. вперше в Києві стали застосовувати спосіб гасіння пожежі безпосередньо з водогону, що дав відмінний результат.

Фінансова можливість забезпечити необхідними знаряддями та обладнанням, що давно використовувались у повноцінно укомплектованих командах, у київських пожежників з'явилася з 1908 р.: за кордоном закупили нові каски, придбали рукави з подвійної тканини, що витримували понад 15 атмосфери тиску; старі нарізні з'єднання замінили автоматичними; забезпечили запас затискувачів та пластирів для рукавів, що дозволяло вчасно лагодити пошкоджені; для трубників розробили пенькові рятувальні паски з великими спусковими карабінами грушовидної форми.

Крім того, вдосконалили особове знаряддя членів команди. У кожного при собі на пожежі мали бути: рятувальна мотузка в брезентовому чохлі, змотана таким чином, щоб у разі необхідності могла бути швидко скинутою з даху чи верхнього поверху; на паску приєднані шкіряні сумки з предметами першої необхідності для ремонту інвентарю під час пожежі.

Для Київської пожежної команди за спеціальними кресленнями були виготовлені за кордоном 16 штурмових драбин. Усі частини забезпечили розсувними триколійними французькими драбинами, що мали невелику вагу і встановлюються за 15–20 секунд. Виготовили складні легкі невеликі баки із залізною основою, які швидко могла встановити одна людина.

Щоб завжди мати під рукою необхідне обладнання, вдосконалили укомплектування фургонів для самостійного гасіння пожежі: штурмова драбина, містки для рукавів, стендери, триходові крани, запасні рукави, гідропульти, ломовий інструмент тощо.

Для навчання команди користуванню штурмовими драбинами та іншим знаряддям у всіх частинах були збудовані чотириповерхові навчальні містечка. За відсутності пожеж щоденно проводились заняття, особлива увага зверталась на відпрацювання вправ користування штурмовими драбинами. Наявність на той час досить великої кількості балконів у Києві, телефонних та електричних проводів, частих пожеж на горищах вимагали частішого використання не механічних драбин, а штурмових.

При пожежних частинах Києва згодом обладнали невеликі майстерні, що дозволили за менші витрати самім виготовляти розсувні та штурмові драбини, робити дрібний ремонт.

У Палацовій та Либідській пожежних частинах Києва для пришвидшення виїзду команд зробили автоматичне відчинення дверей з трубного сараю за допомогою натиснення важеля.

Поступово почала розроблятися і службова документація: для внутрішнього користування була укладена та надрукована інструкція, затверджена міською управою, та збірник пожежних кранів з позначенням точного місця їх розташування за алфавітним порядком вулиць.

Покращились і побутові умови пожежних службовців, завдяки придбанням пожежної комісії. Для всіх пожежних службовців були закуплені нові байкові ковдри і нові тапчани, подушки та комплекти білизни. У всі частини був придбаний кухонний посуд: емальовані глибокі та мілкі тарілки, ложки, ножі, виделки з алюмінію, скатертини. У казармах облаштували індивідуальні шафи для власного одягу службовців і шафи для посуду, придбали доріжки для підлоги.

У Старокиївській та Палацовій пожежних частинах самі пожежники побудували зі старої цегли пральні. До всіх частин провели електричне освітлення і встановили електричні нічні сигнали на каланчах.

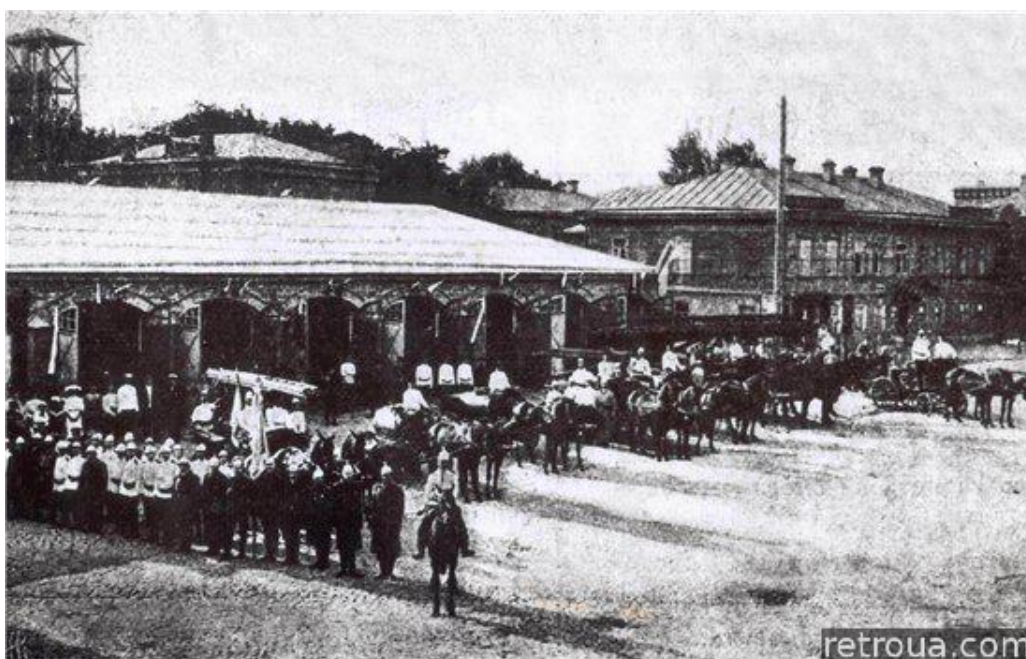
Із обладнанням фургонів і придбанням двох нових парових машин штат Київської пожежної команди збільшили на 21 особу. З 1 січня 1908 р. всім службовцям збільшили заробітну плату: старші команди (вахмістри) отримують – 420 руб. за рік, машиністи – 480 руб., трубники (стволові) –

348 руб., старші кучери – 300 руб., потрубники – 288 руб., кочегари – 300 руб., службовці старшого окладу – 252 руб., молодшого окладу – 228 руб., до того ж з кожного службовця утримувалось щомісяця один рубль на обмундирування та п'ять рублів на забезпечення. Машиністи повинні були одягатись і утримувати себе за власний рахунок.

Штат команди на кінець 1910 р. був таким:

Брандмайор.....	1
Брандмейстерів.....	5
Вахмістрів (старших команди).....	4
Машиністів.....	4
Трубників (стволових).....	12
Потрубників.....	4
Старших кучерів.....	5
Кочегарів.....	4
Службовців старшого складу.....	63
<u>Службовців молодшого складу.....</u>	<u>87</u>
Разом.....	189
Коней.....	127 [4, с. 155]

На випадок смерті, інвалідності чи тимчасової непрацездатності усі службовці Київської пожежної команди були застраховані в товаристві «Россія».

Основною речовиною для гасіння пожежі на початку XX ст. в Києві була вода з міських водогонів. Київ розташований частково на рівнині, частково на підвищеннях, частково в долинах та ярах. У наслідок такого розмаїття в топографічному положенні окремих його ділянок, місто було поділено спочатку на три, а з 1907 р. – на чотири окремі райони водозабезпечення. Кожен з цих районів мав свій незалежний водогін, що утворювався шляхом перекриття відповідного вентиля у загальній водогінній

мережі. З 15 серпня 1908 р., моменту переходу до артезіанського водозабезпечення, цей поділ на райони виглядав так:

До *першого району* належав Поділ та Плоска частина. Для цього району наборним резервуаром слугувала права половина так званого Палестинського фільтру, місткістю близько 100 тис. відер, що знаходився на Олександрівському спуску на місці бувшої садиби «Палестина». Ліва половина цього ж фільтру заповнювалась дніпровською водою, що подавалась туди центральним насосом на місці занедбаної артезіанської свердловини № 4 або машиною, яка знаходилась у цокольній частині старої нижньої будівлі на Олександрівському спуску. До правого резервуару для обслуговування Подолу вода надходила з нового машинного приміщення на Набережному шосе. З переходом до артезіанського водопостачання сполучення між обома половинами фільтра припинено шляхом перекриття кранів на відповідних пропускних трубах. Крім вищезазначеного способу постачання води на Поділ та Плоску частину, у час зменшення води у резервуарі «Палестина» для допоміжного живлення водою цих районів міста підкачували воду з артезіанської водокачки у кінці вул. Межигірська.

Другий район живився з двох підземних резервуарів, розташованих у Царському саду. До цього району належали: Хрещатик з нижніми частинами прилеглих вулиць, все Нове Будівництво, Бібіківський бульвар, товарна залізнична станція та кадетський корпус. Резервуари ці були збудовані у 1871–1872 і 1908–1909 рр.; місткість кожного з них 110 тис. відер. Ще раніше, у 1895 р., з метою збільшення запасів води для цього ж району поблизу літнього шпиталю збудували такий резервуар місткістю 100 тис. відер. Крім того, з облаштуванням наприкінці вул. Васильківської насосної станції артезіанського водопостачання, воду почали закачувати безпосередньо в мережу двома магістралями. До мережі цього ж району подавала воду і Бульварна станція зі свердловини, облаштованої на так званих арештантських городах. До підземних резервуарів Царського саду воду накачували з нового машинного приміщення, облаштованого на Набережному шосе.

До *третього району* вода постачалась під тиском водонапірних веж. Це у Старе місто (за виключенням частини, обмеженої В. Володимирською, Б. Бульваром, Нестерівською, Ярославовим Валом, Львівською площею і В. Житомирською), на Лук'янівку в єврейську лікарню, Кирилівський богоугідний заклад, табір на Сирці, Шулявку і політехнічний інститут. Дві вежі розташовувались у Царському саду і одна поруч з Михайлівським монастирем. Загальна ємкість їх баків становила на той час 43 тис. відер. Вода подавалась до них машинами станції на Олександрівському спуску.

Четвертий район живився за допомогою насосів того ж машинного приміщення. До цього району належали: В. Володимирська, Б. Бульвар, Нестерівська, Ярославів Вал, Львівська площа і В. Житомирська, Липки і Печерськ. Цей район забезпечувався водою безпосередньо нагнітанням до мережі через герметично закритий накопичувач, розташований біля Михайлівської вежі, двома центробіжними насосами високого тиску [5].

Таким чином, вище згадані чотири райони отримували воду з відповідних машинних приміщень. Кожен район забезпечувався водою у різний спосіб. Внаслідок цього та топографічних умов тиск води в мережі у різних частинах міста був неоднаковим, при чому найслабший у центрі міста, а найсильніший на околицях.

У випадку виникнення пожежі в будь-якій частині міста, пожежна команда першочергово повідомляла про це телефоном центральну насосну станцію. Після повідомлення перекривали деякі магістралі, що відводили воду від місця пожежі, таким чином збільшували тиск у мережі поблизу небезпеки. Крім того, зі станції надсилався до місця пожежі лінійний майстер, що за потреби перекривав відгалуження від магістралі, на якій розташовувались пожежні крани, найближчі до місця пожежі. Для швидкого пошуку кранів на стінах будинків і парканів розміщували червоні таблички з позначенням № крану та кількості кроків зі стрілочками у напрямку потрібного руху.

З вищесказаного зрозуміло, що Київська пожежна команда на початку ХХ ст. працювала в складних умовах отримання води для гасіння пожеж. Найгірше справа виглядала в центрі міста. Якщо на околицях в той час мали можливість гасити пожежі за допомогою перехресних струменів безпосередньо з водогону, то в центрі міста, де розміщувались святині, загальні заклади, багато великих будинків, тиск у водогоні не перевищував 2,5 атмосфери.

З іншого боку, частини пожежної команди в Києві розташовувались в центрі міста приблизно на однаковій відстані одна від одної. Проте околиці, густо заселені і особливо небезпечні з точки зору пожеж, завдяки великій кількості дерев'яних споруд, значно віддалені від пожежних частин. Для того, щоб потрапити в окремі пункти своїх районів, частини мали витрачати багато часу. До приїзду команди пожежа встигала значно розповсюдитись, а прибувши, команда не мала змоги успішно її загасити і обмежувалась порятунком сусідніх споруд.

Отже, на початку ХХ ст. Київська пожежна команда, завдяки її підпорядкуванню міській управі, почала вдосконалювати свою організаційну і матеріально-технічну базу, проте мала ще багато питань для вирішення. Серед них:

- збільшення складу Київської пожежної команди: існуючі ще з 50 рр. ХІХ ст. чотири команди вже не встигали обслуговувати місто Київ, що за наступні 60 років зросло у 4 рази територіально і за кількістю мешканців;
- капітальна перебудова приміщень пожежних частин, відповідно до нових вимог того часу;
- покращення пожежного водопостачання;
- обладнання спеціальної електричної сигналізації: єдиними засобами повідомлення про пожежу були телефон та каланча;
- збільшення виплати за умови праці.

Чернігівське пожежне товариство

Думка про створення пожежного товариства з бажаючих у м. Чернігові виникла серед звичайних мешканців, що енергійно долучались до цієї справи, ще у 80-ті роки XIX ст. Проте, головним чином відсутність коштів завадило розпочати це раніше, хоча кожна наступна пожежа наочно свідчила про енергійну роботу добровольців, що допомагали ближнім. Тільки завдяки старанням Чернігівського губернатора Є. К. Андрієвського та невеликого кола осіб на чолі зі знавцем пожежної справи Г. Я. Селюком за підтримки міського управління та товариства взаємного страхування задумка була втілена в життя. Так, 22 липня 1894 р. вважають днем заснування Чернігівського пожежного товариства. Саме цього дня було скликано перші загальні збори членів-засновників, на яких обрали і перше правління.

У Чернігові сформувався гурт добровольців, і товариство фактично і юридично почало своє існування. Воно працювало як допоміжна ланка чернігівської міської поліцейської команди, що існувала вже понад 100 років.

Кошти товариства складали спочатку членський збір, добровільні пожертви, серед яких досить суттєвою була сума у 1000 руб. від Чернігівського товариства взаємного страхування від вогню. Не дивлячись на незначні кошти, товариство протягом першого року збудувало власне приміщення на відведений містом землі, облаштувало дві бочки на ресорних ходах, лінійку з різним пожежним інвентарем, повний пожежний стрій і обладнання на 16 осіб дружини та багато інших речей для пожежного вжитку. У перший рік діяльності товариство отримало від Міністерства внутрішніх справ безповоротну допомогу у розмірі 2 000 руб., а приватні особи пожертвували йому пожежні насоси (пан Неплюєв), коней (пані Ригельман), матеріали для будівництва (пані Деморек і Сачек).

[10].

Щотижнево дійсні члени товариства збирались у своєму приміщенні для практичних занять під керівництвом голови дружини Г. Я. Селюка.

Протягом першого року діяльності товариства пожеж у місті не траплялось.

За другий рік існування товариства, завдяки прихильності мешканців міста Чернігів, йому випала можливість повернути частину боргів, що утворились за час будівництва депо та стайнь, закупівлі інвентарю.

На одному із зібрань товариства у 1896 р. було вирішено створити фонд для постраждалих під час гасіння пожеж членів товариства шляхом відрахування 10% доходів з усіх гулянь та концертів, влаштованих на користь товариства. Також вирішили долучати до цього капіталу усі винагороди товариства, отримані від страхових товариств за успішне гасіння пожеж. До кінця 1897 р. цей капітал складав суму 103 руб. 30 коп., на 1904 р. досяг суми 1 100 руб. 60 коп.

У 1896 р. прийняли новий устав товариства, затверджений Міністерством внутрішніх справ. Протягом цього року було 11 пожеж. Майже на всі пожежі обоз товариства разом з його членами прибував раніше міської пожежної команди та припиняли його на самому початку.

У 1897 р. товариство брало участь у гасінні 16 пожеж: 13-ти в місті і 3-х за його межами. Матеріальну підтримку товариство отримало цього року від Міністерства внутрішніх справ – 500 руб., від Чернігівського міського товариства взаємного страхування – 500 руб., Чернігівської губернської земської управи – 125 руб., за виїзд для гасіння сільських пожеж – 200 руб. та інших товариств та осіб.

З нагоди прийняття під свій патронат російським імператором усіх добровільних пожежних організацій у 1898 р. товариству надали титул «Імператорське». У грудні цього ж року у залі міської думи відбувся тираж лотереї, дозволений міністром внутрішніх справ, на користь пожежного товариства в сумі 1 500 руб. Крім того, товариство отримало в подарунок від фірми «Лангензипен і К^о» пожежну трубу потужної дії зі знаряддям вартістю 450 руб. За участі обозу добровільної дружини загасили 17 пожеж.

У 1899 р. виповнилось п'ять років існування товариства. 25 квітня цього року на околицях м. Чернігова були відкриті два пожежних філіяльних відділи товариства, укомплектованих необхідним інвентарем для надання первинної допомоги у випадку пожежі до прибуття обозів пожежних команд. Обидва відділи розміщувались у спеціально облаштованих сараях: перше у передмісті Лескавиця і друге – в Березках.

У день святкування п'ятиріччя товариства урочисто прибили до древка новостворений прапор дружини, який потім передали на збереження до міської думи. Цього ж року у липні місяці Чернігівська пожежна дружина на чолі з головою товариства відвідали м. Ніжин для ознайомлення з привезеною до цього міста особливим потягом Всеросійською пересувною

пожежною виставкою. У цьому році з ініціативи правління весь склад дружини був застрахований у товаристві «Блакитного хреста». За рік трапилось 8 пожежних випадків. По закінченню п'ятирічного існування, товариство не тільки не мало боргів, а мало нерухоме майно та пожежний інвентар на суму 10 072 руб., мало запасний капітал.

У 1900 р. діяльність Чернігівського пожежного товариства продовжувала бути такою ж активною. Новою справою цього року стала організація корисного і доцільного відділу сажотрусів. Протягом року товариство працювало на 16 пожежах і 21 раз реагувало на сигнали тривоги. На загальних зборах дружинники отримали похвальні дипломи за сумлінне ставлення до пожежної справи.

Солідну розбудову вдалося здійснити для товариства пожежників міста Чернігова у 1901 р.: побудували жилий будинок для сажотрусів та найманих службовців, розбудували приміщення депо, додавши багорне відділення, переробили станки у стайнях за новим на той час зразком. Це вдалося зробити тому, що окрім чималих приватних пожертв, відділ сажотрусів товариства дав прибуток 478 руб. 65 коп. Пожежних випадків у 1901 р. в Чернігові сталось 11 і 24 тривоги.

У 1902 р товариство продовжило розбудову: переобладнали будівлю для сажотрусів, додавши кухню, збудували новий сарай під залізним дахом для збереження господарчого інвентарю, провели до садиби водогін зі спеціальним пожежним краном, вдосконалили індуктивну сигналізацію, що подавала сигнал одночасно як міській команді, так і всім відділенням пожежного товариства, зробили нові зимові ходи. Кошти на все це товариство отримало з дотації Міністерства внутрішніх справ – 500 руб., а також з великого доходу з роботи відділу сажотрусів – 2 045 руб. У відділі працювали 6 висококласних сажотруси і 1 конторник, у службові обов'язки яких входило з'являтися вчасно на пожежі, а вночі виїздити разом з обозом. Протягом 1902 р. трапилось 17 пожежних випадків і 38 тривог.

На 1904 р. за 10 років існування Чернігівське пожежне товариство, завдяки роботі невеликої кількості осіб, значно розширилось та ствердилось у своїй діяльності. Так, на кінець своєї десятирічної діяльності товариство мало таку матеріальну базу: нерухоме майно (депо, стайні та відділ сажотрусів), обоз із пожежним інвентарем (7 коней, 7 труб, 9 бочок, 2 механічні та 4 звичайні драбини, 1 багрову лінійку на зимовому та літньому ходах). У своїх майстернях за ці роки товариство виконало замовлення на пожежні ходи і пожежний інвентар для 10 пожежних товариств та сільських пожежних дружин, виконало 15 ремонтів сільських пожежних труб у найближчих поселеннях. У депо Чернігівського пожежного товариства проводились навчання з ознайомлення з пожежною справою для сільських старост із декількох волостей Чернігівської губернії.

Десятирічний період активної діяльності Чернігівського пожежного товариства довів його життєздатність і відповідність потребам та умовам тогочасного культурного розвитку.

Список використаних джерел

1. Г–ди А. Черниговское пожарное общество // Пожарное дело. – СПб., 1904. – № 36. – С. 573–575.
2. Козинець О. В. Діяльність добровільних пожежних дружин у Наддніпрянській Україні під керівництвом земських установ [електронний ресурс]: спосіб доступу <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2009/104-91-5.pdf> – заголовок з екрана.
3. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 4. – С. 105–107.
4. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 6. – С. 155–156.
5. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 7. – С. 183–184.
6. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 9. – С. 236–237.
7. Т–на В. Черниговское пожарное общество // Пожарное дело. – СПб., 1905. – № 24. – С. 376–377.
8. Томіленко А. Г. Діяльність добровільних пожежних товариств на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс]: спосіб доступу <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2000/5-1-7.pdf> – заголовок з екрана.
9. Томіленко А. Г. Розвиток пожежної справи на Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: історіографія проблеми [електронний ресурс]: спосіб доступу <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2001/10-1-13.pdf> – заголовок з екрана.
10. Черниговское пожарное общество: рисунок // Пожарное дело. – СПб., 1902. – № 11. – С. 161.

References

1. H–dy A. Chernyhovskoe pozharное obshchestvo // Pozharnoe delo. – SPb., 1904. – № 36. – S. 573–575.
2. Kozynets' O. V. Diyal'nist' dobrovil'nykh pozhezhnykh druzhyn u Naddnipryans'kiy Ukraini pid kerivnytstvom zems'kykh ustanov [elektronnyy resurs]: sposib dostupu <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2009/104-91-5.pdf> – zaholovok z ekrana.
3. Sevast'yanov S. Kyevskaya pozharnaya komanda // Pozharnoe delo. – SPb., 1911. – № 4. – S. 105–107.
4. Sevast'yanov S. Kyevskaya pozharnaya komanda // Pozharnoe delo. – SPb., 1911. – № 6. – S. 155–156.

5. Sevast'yanov S. Kyevskaya pozharnaya komanda // Pozharnoe delo. – SPb., 1911. – № 7. – S. 183–184.
6. Sevast'yanov S. Kyevskaya pozharnaya komanda // Pozharnoe delo. – SPb., 1911. – № 9. – S. 236–237.
7. T–na V. Chernyhovskoe pozharnoe obshchestvo // Pozharnoe delo. – SPb., 1905. – № 24. – S. 376–377.
8. Tomilenko A. H. Diyal'nist' dobrovil'nykh pozhezhnykh tovarystv na Pravoberezhniy Ukrayini (druha polovyna KhIKh – pochatok KhKh st.) [elektronnyy resurs]: sposib dostupu <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2000/5-1-7.pdf> – zaholovok z ekrana.
9. Tomilenko A. H. Rozvytok pozhezhnoyi spravy na Pravoberezhniy Ukrayini u druhiy polovyni KhIKh – na pochatku KhKh st.: istoriohrafiya problemy [elektronnyy resurs]: sposib dostupu <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2001/10-1-13.pdf> – zaholovok z ekrana.
10. Chernyhovskoe pozharnoe obshchestvo: rysunok // Pozharnoe delo. – SPb., 1902. – № 11. – S. 161.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2015 р.

Л. М. Деменко

Пожарные организации Киева и Чернигова конца XIX – начала XX ст. по материалам журнала «Пожарное дело»

Освещается деятельность формирований пожарных в Киеве и Чернигове в конце XIX – начале XX в. по материалам публикаций этого периода в специализированном журнале «Пожарное дело». Исследование содержит подробную информацию о создании, подчинении, материальном обеспечении, развитии, пополнении штата, обустройстве, обучении, страховании, работе по тушению пожаров киевской команды и черниговского общества. Подается статистическая информация личного состава и имущества формирований. Уделяется внимание освещению путей финансирования пожарных организаций. Определяется ряд проблем, которые требовали в то время решения для повышения эффективности деятельности пожарных формирований Киева и Чернигова.

Ключевые слова: Киевская пожарная команда, Черниговское пожарное общество, брандмейстер, трубник, водогон, механическая лестница, депо.

L. Demenko

Firefighters organizations of Kiev and Chernigov late XIX - early XX century after materials of the magazine "Firefighting"

The activity of fire units in Kiev and Chernigov in the late nineteenth - early twentieth century. based on publications of the period in a specialized journal "Firefighting". The report contains detailed information on the establishment,

subordination, material security, development, recruitment staff, equipping, training, insurance, work firefighting Kiev team and Chernigov society. Served statistics personnel and property groups. Attention is given to ways of financing covering fire organizations. It is determined by a number of problems that required at the time the decision to increase the efficiency of the fire units of Kiev and Chernigov.

Keywords: fire brigade Kiev, Chernigov fire society, fire chief, Trubnikov, vodogon, mechanical stairs, the depot.

УДК 372.881.1

О. В. Бінецька

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ІНСТИТУТАХ ШЛЯХЕТНИХ ДІВЧАТ ПРОТЯГОМ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Основною метою статті є дослідження питання вивчення іноземних мов в інститутах шляхетних дівчат протягом ХІХ – початку ХХ століття. Автор застосовує синтез та аналіз, історико-хронологічний та історико-порівняльний методи дослідження. В результаті автор охарактеризував виникнення та процес становлення мережі інститутів шляхетних дівчат, особливості їх функціонування та своєрідність принципів діяльності зазначених закладів. Розглянуто педагогічні та історичні умови, в яких відбувався розвиток іншомовної освіти, її зміни у ході навчально-виховного процесу та вплив на суспільство. Доведено значимість вивчення іноземних мов в інститутах шляхетних дівчат, ефективність і практичний характер вивчення жінками інших мов для їх подальшого працевлаштування та конкурентноздатності.

Ключові слова: іншомовна освіта, інститути шляхетних дівчат, практичне значення, навчально-виховний процес, навчальний план, мова викладання.

Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з багатьма проблемами, однією з яких є освітня. Сучасні пошуки шляхів модернізації освітньої системи в Україні актуалізуються звернення до історичного досвіду в попередні періоди розвитку педагогічної науки і практики. Однією з найбільш цікавих сторінок історії вітчизняної педагогіки в методологічному плані є розвиток жіночої освіти в ХІХ ст., зокрема організація навчального процесу в інститутах шляхетних дівчат.

Справді унікальним в історії інститутів шляхетних дівчат був досвід організації вивчення іноземних мов, який може бути врахований в сучасних умовах, коли йде пошук нових форм організації навчального процесу.